

**MİLENYUM SONRASI TÜRK DIŞ POLİTİKASI: YENİ OSMANLILIK VE TÜRK
AVRASYACILIĞI EKSENİNDE İNŞA EDİLEN BİR PRAGMATİZM**

Dr. Göktürk TÜYSÜZOĞLU

Giresun Üniversitesi

Uluslararası İlişkiler Bölümü,

Giresun Üniversitesi İİBF,

Güre Yerleşkesi, Giresun.

Tel: 0505 374 08 00, Fax: 0454 310 13 50

E-mail: gktrkt@gmail.com

MİLENYUM SONRASI TÜRK DIŞ POLİTİKASI: YENİ OSMANLILIK VE TÜRK AVRASYACILIĞI EKSENİNDE İNŞA EDİLEN BİR PRAGMATİZM

ÖZET

Soğuk Savaş döneminde, genel itibarıyla NATO üyeliğine dayalı ve Avro-Atlantik İttifakı'nın sistemsal öngörülerine dayalı tek boyutlu bir dış politika benimsemiş olan Türkiye, bugün farklı bir dış politika yaklaşımına sahiptir. Türkiye, Soğuk Savaş sonrası dönemde coğrafi determinizm ve güvenlikçi dış politikayı aşabilme yönünde bir isteklilik ortaya koymuştur. 1990'lı yılların başında komşu coğrafyalara açılım anlamında ciddi bir irade ortaya konmuştur. Ne var ki, yaşanan siyasal ve ekonomik problemler nedeniyle bu irade söylem boyutunda kalmıştır. Eski Osmanlı medeniyet sahasına ve Avrasya'ya vurgu yapan dış politika anlayışının başarısız olmasının en önemli nedenlerinden biri de kavramsal boyuttan yoksun olmasıdır. Ahmet Davutoğlu'nun Stratejik Derinlik adını verdiği doktriner anlayışı ise Türk Dış Politikası'nda görülen değişimin temel dayanak noktası olmuştur. Bu doktrin, Osmanlı coğrafyasına ve kültürel ortaklığına yapılan atıf üzerinden Türkiye'yi bir Avrasya gücü haline getirebilmeyi hedeflediği için Yeni Osmanlılık olarak da adlandırılmıştır. Davutoğlu'nun Afro-Avrasya adını verdiği ve Kuzey Afrika, Ortadoğu, Balkanlar, Kafkasya, Karadeniz Havzası ve Orta Asya'yı içerisine alan geniş bölge, Stratejik Derinlik doktrininin uygulama sahası olarak görülmektedir. Stratejik Derinlik doktrini, eski Osmanlı coğrafyasına yaptığı atıf itibarıyla medeniyete dayalı bir jeopolitik girişim olarak görülebilir. Osmanlı medeniyet alanında ortak yaşam kültürü, sosyo-kültürel yakınlık ve din gibi unsurlar üzerinden anlamlandırılan işbirliği, Orta Asya söz konusu olduğu zaman Türk kimliği üzerinden meşrulaştırılabilmektedir. Bu anlayış, içselleştirmiş olduğu pragmatizm ve vurgu yaptığı coğrafya ekseninde, Rusya'daki Avrasyacı düşünceden etkilenerek kurgulanmaya çalışılmış olan Türk Avrasyacılığı'nın farklı bir yorumu olarak görülmelidir. Nitekim Stratejik Derinlik, Avrasyacı düşüncenin Batı karşıtlığı üzerine temellendirilmiş içeriğini reddetmekte ve Türkiye'yi medeniyetler arasında bir köprü haline getirmeyi amaçlamaktadır. Yeni Osmanlılık ya da Stratejik Derinlik olarak adlandırılan bu politika, Türk Avrasyacılığı'na dair muhafazakâr kanadın savunduğu görüşleri temel almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Avrasyacılık, Rusya, Stratejik Derinlik, Yeni Osmanlılık, Pragmatizm.

**TURKISH FOREIGN POLICY AFTER THE MILLENNIUM: PRAGMATISM
CONSTRUCTED IN THE CONTEXT OF NEO-OTTOMANISM AND TURKISH
EURASIANISM**

ABSTRACT

At the Post Cold War era, Turkey revealed an eagerness for overcoming the geographical determinism and securitization that embedded into its foreign policy. However, this desire roomed into a dimension of discourse because of the political and economical problems. One of the most important reasons the foreign policy understanding that stressed upon the former Ottoman geography and Eurasia falls through is the lack of theoretical dimension. The doctrinal approach of Ahmet Davutoğlu, named as Strategic Depth, is the main fulcrum of the alteration that can be seen at Turkish Foreign Policy. This doctrine is named also as Neo Ottomanism, due to its aim of making Turkey a Eurasian power by referencing the Ottoman geography and cultural cooperation. Wider region that Davutoğlu named as Afro-Eurasia and involves North Africa, Middle East, Balkans, Caucasia, Black Sea Basin and the Central Asia could be seen as the area of implementation. In this respect, the doctrine of Strategic Depth would be seen as a geopolitical initiative based on civilization in respect of the Ottoman reference. Cooperation that makes sense by history, affinity of socio-culture and religion at the former Ottoman land, would be legitimized over the Turkish identity when Central Asia is discussed. This insight can be seen as a different interpretation of the Turkish Eurasianism which interiorised a pragmatist attitude by the reference of Ottoman Empire and theorized by the impact of the Russian Eurasianist notion. Hence, Strategic Depth rejects the content of the Eurasianist thought which opposes the Western civilization and aims to locate Turkey as bridge between the civilizations. This policy that named as Strategic Depth or Neo Ottomanism uses the conservative approach as a base concerning the Turkish Eurasianist notion.

Keywords: Eurasianism, Russia, Strategic Depth, Neo Ottomanism, Pragmatism.

Giriş

Avrupa ile Asya'yı birbirine bağlayan en kısa yol üzerinde bulunan Türkiye, son dönem uluslararası ilişkiler çalışmalarında ve uluslararası sistemin işleyişine dair öngörülerde en fazla üzerinde durulan ülkelerden biri haline gelmiştir. Türkiye, sahip olduğu coğrafi konum ve bu konuma dayalı olarak içselleştirilmiş olan sosyo-kültürel yapı itibarıyla, tıpkı Rusya gibi, tam bir Avrasya ülkesidir. Türkiye'nin bir Avrasya ülkesi olmasından kaynaklanan avantajları ve dezavantajları bulunmaktadır. Bu faktörler, ülkenin izlediği ve izleyeceği dış politika stratejisini de yakından ilgilendirmektedir.

Türkiye ile ilgili göz önünde bulundurulması gereken bir diğer gerçek de, bu ülkenin uzun bir imparatorluk geçmişinin üzerine temellendirilmiş olduğudur. Bu gerçeklik, uzun bir süre boyunca Türk dış politika yürütücüleri tarafından fazlaca gündeme getirilmemiştir. Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve karşıt ideolojiler üzerinden ifade edilen çift kutupluluğun ortadan kalkması, Türkiye'ye, eski imparatorluk toprakları ve Avrasya coğrafyasında önemli bir manevra alanı açmıştır. Türkiye, 1990'ların başından itibaren bu manevra alanını kullanmak için hamlelerde bulunmuş, ancak, siyasal ve ekonomik istikrarsızlık ile dış politikayı yalnızca AB üyeliği hedefi üzerinden ifade eden tek boyutlu dış politika anlayışının da etkisiyle, yakın çevre üzerinde yeterli etkinlik sağlanamamıştır.

Milenyum sonrası dönemde ise Türk Dış Politikası'nda önemli bir paradigma değişiminin yaşandığını görüyoruz. Bu paradigma değişiminin arkasında, ülkenin sahip olduğu tarihsel bilgi birikimi ve sosyo-kültürel avantajları kullanabilme anlayışının dış politikaya hakim olmasının önemli bir rolü vardır. Türkiye, milenyum sonrası dönemde içselleştirmiş olduğu siyasal istikrar ve ekonomik büyüme neticesinde dış politika uygulamaları noktasında çok daha özgüvenli hareket etmeye başlamıştır. Bu özgüvenin dış politikaya yansıtıldığı alanlar ise, eski birer Osmanlı toprağı olan Ortadoğu ve Balkanlar ile Türkiye ile etno-kültürel, tarihsel ve ekonomik bağları olan Güney Kafkasya ile Orta Asya olmuştur.

Bu çalışmada, Türk Dış Politikası'ndaki değişim Avrasyacılık çerçevesinde değerlendirilmiştir. Rusya tarafından kendi tarihsel, coğrafi ve sistemsel öngörülerine uygun olarak geliştirilen Avrasyacılığın yeni dönem Türk Dış Politikası'na olan etkisi ve özellikle Yeni Osmanlıcılık anlayışının oluşumundaki rolü de çalışmanın ele aldığı temel sorunsal olacaktır. Bu bağlamda, çalışma içerisinde öncelikle Avrasyacılık ve Yeni Avrasyacılık akımları üzerinde durulacaktır. Daha sonra ise Türk Dış Politikası'ndaki değişim Yeni

Osmanlılık adı altında anlamlandırılmaya çalışıldıktan sonra, Türk Avrasyacılığı ile Yeni Osmanlılık arasındaki ilişki üzerinde durulacaktır.

Avrasyacılık ve Yeni-Avrasyacılık

Avrasya terimi, geniş anlamıyla Avrupa ile Asya kıtalarının birleşim noktasını, dar anlamda da Asya'nın batısı ve Avrupa'nın doğusunda kalan ve jeopolitik teorilerince dünyanın merkezi olarak görülen bölgeye verilen bir adlandırmayı ifade etmektedir. Genel itibarıyla Doğu ve Güneydoğu Avrupa-Rusya-Kafkaslar-Orta Asya çizgisinde ifade edilen bu bölgeye Türkiye ve Ortadoğu da dâhil edilebilir. Hatta Zbigniew Brzezinski'nin Türkiye, Orta Asya ve Ortadoğu kuşağını Avrasya'nın önemli bileşenlerinden biri olarak görerek belirtilen bölgeyi Avrasya Balkanları olarak dahi adlandırdığını görüyoruz (Brzezinski, 1997). Belirtilen bölgeyi esas alarak, tarihsel işleyiş, düşünsel ve sosyo-kültürel yapı gibi unsurlardan da yararlanarak geliştirilmiş olan ve jeopolitik teorilerin ulaştığı sonuçları da birer veri olarak kullanan Avrasyacılık, genel itibarıyla Rusya ile ilişkilendirilen ve bu ülkenin içselleştirdiği emperyal projenin yansıması olarak görülen bir bölgeselleşme girişimi olarak betimlenmektedir (Tsygankov, 1998: 315-334).

Avrasyacılık, Rusya'yı, Mackinder ve Haushofer'in üzerinde önemle durdukları Kara Hâkimiyet Teorisi üzerinden değerlendirmektedir. Avrasyacılara göre Rusya, kara hâkimiyet teorisine esas teşkil eden kalpgah (heartland) üzerinde konumlanmıştır ve kara medeniyetinin temsilcisidir (Papava, 2010: 183-187). Avrasyacılık, Rus Çarlığı ve SSCB'nin üzerinde hâkimiyet kurduğu coğrafyayı birbirinden ayırmaz ve Rusya'yı gerek kültürel gerekse de siyasal anlamda özgün bir kimliğin ifadesi olan Avrasyalı olarak adlandırır. Avrasyacılık, Rus kimliğinin kapsamının genişletilmesi ve Avrasya coğrafyasında yaşayan tüm halkları tek bir çatı altında birleştirebilecek bir ortak Avrasyalı kimliğinin oluşturulması neticesinde Batı Medeniyeti'ni dengeleyebilecek bir Avrasya Medeniyeti'nin oluşturulabilmesine odaklanmıştır. Avrasya Medeniyeti'ni veya kültürünü siyasal anlamda temsil edecek aktör ise üzerine temellendirildiği kimliğin kapsamı genişletilmiş ve çok kültürlü bir yapıyı içselleştirmiş olmasına karşın, yine Rusya olacaktır. Avrasyacılık düşüncesinin genel itibarıyla Rusya'daki siyasal/yönetimsel değişimler çerçevesinde gündeme gelmesi, bu düşüncenin aynı zamanda Rus siyasal varlığının önderliğinde kurgulanacak coğrafya ve kültür ortaklığına dayalı bir imparatorluk stratejisi olduğunu kanıtlamaktadır. Zira Avrasyacılığın ilk gündeme geldiği tarih, Rus Çarlığı'nın yerine SSCB'nin ikame edildiği sarsıntılı dönemdir. Avrasyacılığın konjonktürel değişimler çerçevesinde yeniden betimlendiği ve etkin bir şekilde

300 Göktürk Tüysüzoğlu

siyasal arenaya yansıtıldığı ikinci aşama ise, SSCB'nin dağılmasının ardından Rusya'nın ağır bir toplumsal, siyasal ve ekonomik sarsıntı içerisine girdiği 1990'lı yıllar olmuştur (Morozova, 2009: 667-686).

Avrasyacılar, Rus kimliğinin, çok kültürlü bir yapı arz ettiğini belirtmektedirler. Bu nedenle, Avrasya Medeniyeti'nin siyasal ortaklığı Rus siyasal kimliğine dayalı olarak yapılandırılmalıdır. Helen, Bizans, Slav ve Türk kimlikleri bir araya gelerek Avrasyacılığın ortak medeniyet örüntüsü olan Rus kültürünü inşa etmişlerdir. Ortodoks inancı, Rus kimliğinin ve dolayısıyla Avrasya Medeniyeti'nin oluşumunda büyük bir rol oynasa da, Avrasyacılar İslam dâhil tüm doğu dinlerinin ayrılmak değil ortak bir değerler bütününde birleşmeyi öngördüğünü kaydederek, din tabanlı ayrımların, Rusya'nın önderliğinde gerçekleştirilecek siyasal ortaklığı sabote etmesi tehlikesini önlemek amacındadırlar. Bu bağlamda Avrasyacılığın coğrafi ve sosyo-kültürel yaşanmışlık, yakınlık ve tamamlayıcılık çerçevesinde bir bölgeselleşme girişimi olduğu ve Batı Medeniyeti'nin ürünü olarak görülen ulus devlet ve küreselleşme anlayışlarına alternatif oluşturmaya çalıştığını söyleyebiliriz (Tsygankov, 2003: 101-127).

Yeni Avrasyacılık ise SSCB'nin dağılmasına paralel olarak Rusya'nın ciddi bir kimlik bunalımı ve siyasal yönelim belirsizliği içerisine girdiği bir dönemde ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan Klasik Avrasyacılık düşüncesinin ortaya çıktığı dönem ile Yeni Avrasyacılık anlayışının parladığı zaman dilimlerinin simetrik olduğu söylenebilir. Yeni Avrasyacılar, Avrasya Medeniyeti'nin Rusya tarafından sahiplenilmesi gerektiğini kaydetmekte ve Rusya'nın geleceğini Batı içerisinde değil bütüncül bir Avrasya bölgeselleşmesinin oluşumunda görmektedir. Batı Medeniyeti'nin yansıttığı liberal değerleri özümsemektense kendi değerlerini oluşturmayı öngören Yeni Avrasyacılar, sosyal politikalara ağırlık vermeyi ve yönetsel merkezîyetçiliğin güçlendirilmesi gerektiğini kaydetmektedirler. Yeni Avrasyacı analistlerin üzerinde durduğu en önemli noktalardan biri, eski SSCB topraklarını ifade eden “yakın çevrenin” ekonomik, sosyo-kültürel ve nihai olarak siyasal anlamda Rusya'ya eklenilebilmesidir (Shekhovtsov, 2009: 697-716).

Yeni Avrasyacılık akımının en önemli ismi olarak bilinen Aleksandr Dugin, Rusya'nın da içerisinde yer aldığı Avrasya coğrafyasını kara medeniyetinin merkezi olarak görür. Rusya'nın kara medeniyetine liderlik yapması gerektiğini kaydeden Dugin, kara medeniyetinin rekabet içerisinde olduğu sistemik bloğu ise Atlantik Medeniyeti olarak anlamlandırır. Dugin, Avrupa anakarasının Rusya'nın liderlik edeceği Avrasya Medeniyeti'nin müttefiki olması gerektiğini kaydederek, Kara Avrupası'nı, Atlantik Medeniyeti olarak adlandırdığı ve ABD ile İngiltere'nin önderliğindeki bloktan ayırır. Dugin,

İran, Türkiye ve Afganistan gibi ülkeleri de Rusya'nın liderliğindeki Avrasya Medeniyeti/İmparatorluğu sınırlarına dâhil ederek çok geniş bir coğrafi alana hitap etmektedir (Shlapentokh, 2008: 251-268). Ne var ki, özellikle son dönemde Aleksandr Dugin'in Kara Avrupası ile oluşturulabilecek sistemsel müttefikliği ikinci plana atarak İran, Türkiye ve genel itibarıyla Asya'ya daha büyük bir önem atfetmeye başladığını görüyoruz (Laruellé, 2008). Dugin'in Atlantik Medeniyeti ile çatışmaya dayalı sistemsel öngörülerini bazı Avrasyacı düşünürler tarafından paylaşılmamaktadır. Avrasya Medeniyeti'nin Rusya'nın kontrolünde doğu ile batı arasında bir arabulucu ya da denge unsuru olması gerektiğini kaydeden bazı Avrasyacılar, Dugin'in realist kuram üzerine temellendirdiği ve rekabet ile çatışmayı kurumsallaştıran anlayışını reddetmektedirler. Dugin'in öngördüğü Avrasyacılığın batıda ABD ve müttefiklerini, doğuda da Çin ve Hindistan'ı ötekileştiriyor oluşu, Rusya'yı iki cephede yaşanacak bir çatışma sürekliliğine eklemlenme potansiyeline sahiptir (Shlapentokh, 2007: 215-236). Yine de Aleksandr Dugin'in Rus Dış Politikası'na egemen olan çok kutuplu sistemik anlayışın oluşumunda önemli bir payı olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Andrey Tsigankov'a göre Yeni Avrasyacılık, realist paradigma üzerinden ifadesini bulan, ancak, Batı Medeniyeti'nin bir ürünü olarak görerek ötekileştirdiği ulus devletlerin yerine medeniyet tanımlamaları aracılığıyla imparatorluğu yerleştiren bir anlayışa sahiptir (Tsygankov ve Tsygankov, 2010: 663-686). Buradaki imparatorluk anlayışının özünü kıta çapında kurumsallaştırılacak çok uluslu birleşmeler oluşturur. Yeni Avrasyacı düşüncenin sosyo-kültürel içeriğinin oluşumunda çok büyük bir paya sahip olan Aleksandr Panarin, SSCB'nin yıkılmasının Avrasya'da oluşturulmuş olan birliğin bozulması ve Batı (Atlantik) Medeniyeti'nin üstünlüğünün tescillenmesi anlamına geldiğini ifade etmiştir. Panarin, Avrasya Birliği'nin Rus inisiyatifiyle yeniden kurulması sayesinde sistemsel çok kutupluluğun güçleneceğini ve bu durumun Çin, Hindistan ve genel itibarıyla İslam Dünyası'na da önemli bir etkinlik alanı yaratacağını belirtmektedir. Panarin, Rusya'nın Batı Medeniyeti'ne eklemlenme girişimlerinin başarısız olduğunu kaydetmekte ve SSCB'yi şekillendiren komünizmi de Batı Medeniyeti'nin ürünü Rusya'ya yabancı bir ideoloji olarak görmektedir. Aynı şekilde milliyetçilik ve ulus devlet gibi kavramları da reddeden ve bu unsurların Avrasya'da bütünleşmeyi değil parçalanmayı beraberinde getirdiğini/getireceğini kaydeden Panarin, dini inancın bireysel değil toplumsal bir tercih olduğunu betimlemekte ve medeniyetlerin oluşumunda dine büyük bir önem atfetmektedir.

Yeni Avrasyacılığa ilişkin birçok sınıflandırma yapılmaktadır. Ancak genel itibarıyla bu akımın iki ana eksen üzerinde ilerlediğini söyleyebiliriz. Bunlar da aşırılıkçı ve ılımlı Avrasyacılık olarak tanımlanmaktadır. İlimli Avrasyacılık, savunmacı realizm ekseninde

anlamlandırılan bir sistemsel öngörüye yaslanmaktadır. Pragmatik Avrasyacılık olarak da ifade edilen bu anlayış (Vinokurov ve Libman, 2012: 81-87), Rusya'nın modernleşmek için Batı Medeniyeti'nin değerlerini bir bütün olarak içselleştirmek zorunda olmadığını kaydetmektedir. Batı Medeniyeti'nin bireyciliğine karşı çıkan ılımlı Avrasyacılar bütüncül bir toplumsal yapılanmanın üzerinde durmaktadırlar. Avrasya'nın kalbinde yer alan Rusya'nın Batı ve Doğu Medeniyetleri arasındaki iletişimi sağlayacak özgün bir kimlik ve medeniyet içselleştirmesi gerektiğinden dem vuran ılımlı Avrasyacılara göre, bunu yapabilmek için Rusya'nın SSCB'nin eski topraklarını siyasal ve ekonomik anlamda kendisiyle birlikte hareket etmeye ikna etmesi ya da zorlaması gerekmektedir. Batı tarzı demokrasi anlayışını birtakım çekinceler dâhilinde kabul eden ılımlı Avrasyacılar, piyasa ekonomisini de reddetmemektedirler. İlimli Avrasyacılar, Batı ile ilişkilerin dengeli bir şekilde devamını öngörmekte ve oluşturulacak olan Avrasya Medeniyeti'nin Batı Medeniyeti ile olan ilişkilerinin karşılıklı diyalog ve işbirliği ekseninde ilerletileceğini kaydetmektedirler. Esasında Putin Yönetimi'nin de ılımlı Avrasyacılar tarafından ortaya konmuş olan bu programa benzerlik gösteren bir yönetim anlayışını yansıttığı söylenebilir (Erşen, 2004: 135-172).

Aşırılıkçı Avrasyacılar ise saldırgan realist bir düşünsel ve sistemik yapı öngörmektedir. Onlara göre, Rusya'nın önderliğinde bir araya getirilecek olan Avrasya halkları, Batı Medeniyeti'nin küresel üstünlüğüne karşı bir meydan okuma girişimi olacak ve bu manada çok kutupluluğu da özendirecektir. Bu görüşü savunanlar, Avrasya Anakarası'nın Batı (Atlantik) Medeniyeti'nin tüm ekonomik ve siyasal etkinliğinden sıyrılması gerektiğinin altını çizmektedirler.

Oldukça pragmatist bir siyasal anlayışa sahip olan Putin, Yeni Avrasyacılığın stratejik öngörülerinden yararlanarak Rusya'yı yeniden sistemsel bir kutup haline getirmiştir. Putin tarafından dillendirilen uluslararası sistemin çok kutuplu bir yapı çerçevesinde dönüştürülmesi düşüncesinin de esasında Avrasyacılık anlayışının bir sonucu olduğu söylenebilir (Smith, 2013: 36-51). Vladimir Putin, Yeni Avrasyacılığın ılımlı ve aşırılıkçı boyutlarını uluslararası konjonktür çerçevesinde Rusya'nın çıkarlarına uygun bir şekilde kullanmakta ve böylece kendi pragmatist kişiliğini, Yeni Avrasyacılığın pragmatik öngörülerini ve karakteri ile birleştirmektedir. Kurumsallaştırılabilirliği yönünde büyük bir çaba sarf edilen ve Rusya, Kazakistan ile Belarus arasında oluşturulan gümrük birliği ile teşkilatlanması yönündeki ilk adımların atıldığı Avrasya Ekonomik Birliği (Blockmans, 2012), Yeni Avrasyacılık akımının bölgesel ekonomik birlik yaratma yönündeki yaklaşımına uygun bir projedir.

Türk Dış Politikası'nda Değişim ve Yeni Osmanlılık

Soğuk Savaş döneminde, Avro-Atlantik İttifakı'nın SSCB sınırındaki ileri karakolu işlevini gören Türkiye, bu bağlamda içerisinde yer aldığı sistemik bloğun tercihlerine ve stratejilerine eklenmişti (Oğuzlu, 2012: 153-164). Konumlandığı coğrafya ve komşularıyla olan sorunlu ilişkiler çift kutuplu sistemin bünyesinde barındırdığı sistemik gerginlik ile bir arada ele alındığında, bağlantısızlık çerçevesinde bir dış politika stratejisine yönelmesi Türkiye'yi ciddi bir güvenlik riski ile karşı karşıya bırakabilirdi. Nitekim bu gerçekliği göz önünde bulunduran Türk Dış Politikası yürütücülerinin de sistemsel bir tercihte bulunduğunu ve NATO üyeliği ile AET (şimdi AB) üyelik hedefini Türk Dış Politikası'nın en temel dayanak noktaları haline getirdiğini görüyoruz. Ne var ki, bu tercih çerçevesinde ortaya konan edilgen tutum ve tek boyutlu dış politika stratejisi Türkiye'yi bulunduğu coğrafyadan soyutlayan ciddi bir kısır döngünün içerisine sürüklemiştir. Öyle ki, Türkiye, Soğuk Savaş sona erene değin başta Ortadoğu olmak üzere komşu coğrafyalar ile olan ilişkisini Avro-Atlantik İttifakı'nın stratejileri üzerinden şekillendirmiş ve genel itibarıyla güvenlikçi bir dış politika anlayışına sürüklenmiştir (Alırıza ve Aras, 2012: 1-5).

Türkiye'nin Soğuk Savaş döneminde izlediği dış politika, NATO üyeliğinin de meşrulaştırdığı üzere, Avro-Atlantik İttifakı yanlısı bir tek boyutluluk olarak görülebilir. Ne var ki, Türkiye, kendi ulusal çıkarlarına yönelmiş doğrudan müdahaleler olduğu takdirde sistemsel müttefiklerine karşı çıkabileceğini de göstermiştir. Kıbrıs Meselesi bu noktada verilebilecek en önemli örnektir. ABD ve Avrupalıların yoğun baskısı ve tehditlerine karşın, Türkiye, 20 Temmuz 1974'te adaya çıkarma yapmıştır. Kıbrıs krizi esnasında ve sonrasında Türkiye tamamıyla yalnız kalmıştır. Parçası olduğu Avro-Atlantik İttifakı'nın yanı sıra rakip sistemsel güç SSCB ve Üçüncü Dünya ülkeleri de Türkiye'nin karşısında yer almışlardır. Türkiye, karşı karşıya kaldığı baskı ve tehditlere karşın, Kıbrıs'ı bir ulusal güvenlik meselesi olarak gördüğü için geri adım atmamıştır. Kıbrıs Harekâtı öncesi Johnson Mektubu ve Haşhaş Krizi, hareket sonrası da 1975-1978 yılları arası ABD tarafından uygulanan silah ambargosu, Türkiye'nin Soğuk Savaş yıllarında Avro-Atlantik İttifakı'na bağlı olarak izlediği tek boyutluluğu test eden gelişmeler olmuştur. Ne var ki, yıllardan bu yana devam eden; tarihsel, sosyo-kültürel, etnik ve siyasal rekabetin objesi haline gelmiş Kıbrıs Meselesi bağlamında yaşanan gelişmeler, Türkiye'nin Soğuk Savaş döneminde tek boyutlu bir dış politika izlediği gerçeğini değiştirmez.

Türkiye'nin, Soğuk Savaş boyunca, komşu coğrafyalara açılım göstermemesinin en önemli nedenlerinden biri ideolojiktir (Danforth, 2008: 83-95). Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümü sonrası Türkiye kendisini yakın çevresinden soyutlamayı ve yüzünü yalnızca Batı'ya dönmeyi tercih etmiştir. Ne var ki, bu tercih, yakın çevresi ile ilişkiler noktasında çok ciddi avantajları olan Türkiye'yi bulunduğu coğrafyadan soyutlamış ve sahip olduğu potansiyeli kullanamama noktasına getirmiştir. Bu ideoloji tabanlı bölgesel yabancılaşmanın özellikle Ortadoğu bağlamında hayata geçirildiği ve Osmanlı'nın son dönemine ait olumsuz imge ve anılar üzerinden şekillendirilen toplumsal tepki dalgalarının, bölgenin içselleştirdiği siyasal çatışma ve anlaşmazlıklar da referans alınarak, güvenliğe yapılan vurgu ekseninde meşrulaştırıldığı söylenebilir.

Soğuk Savaş boyunca Avro-Atlantik İttifakı'nın sistemsel öngörülerine eklemlenen ve edilgen bir dış politika anlayışına yaslanan Türkiye, NATO üyesi olması ile anlaşılan ve AB üyeliğini tek dış politika hedefi haline getirmiş tek boyutlu dış politikadan uzaklaşması gerektiğini 1990'ların ilk yarısında anlamıştır. Bu çerçevede, Soğuk Savaş boyunca, sistemsel kaygılar, tarihsel ve sosyo-kültürel problemler ve güvenlik kaygıları nedeniyle Türk Dış Politikası'ndan soyutlanmış olan Balkanlar, Kafkasya, Orta Asya ve Ortadoğu ile ikili, çok taraflı ve kurumsal ilişkiler geliştirmeyi ön plana alan ve bölgesel bir güç olarak sivirmeyi hedefleyen bir dış politika stratejisi yaratılmak istenmiştir (Laçiner, 2004: 161-202). Esasında bu strateji değişikliğinin gerisinde yatan en önemli faktör, SSCB'nin dağılması sonrası özelde Geniş Karadeniz Havzası ve Ortadoğu, genelde de Avrasya coğrafyasında ekonomik, sosyo-kültürel ve son kertede siyasal/bölgesel etkinlik kurarak, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile tartışılmaya başlanan bölgesel görünümün pozitif yönde değiştirilebilmesi hedefidir. Turgut Özal ve Süleyman Demirel'in 1990'ların ilk yarısında sürekli olarak gündemde tuttuğu "Adriyatik'ten Çin Seddi'ne Türk Dünyası" söylemi (Efegil, 2008: 1-2), Türkiye'nin bölgesel etkinlik kurmayı arzuladığı coğrafyanın sınırlarını da açıkça çizmekteydi. Ne var ki, Soğuk Savaş sonrası Türk Dış Politikası'nda gerçekleştirilmek istenen strateji değişikliği konusunda 1990'lı yıllarda ciddi bir sonuç alınamamıştır. 1990'lar boyunca süregelen koalisyon hükümetlerinin ortaya çıkardığı siyasal istikrarsızlık ve süreklilik arz eden bu istikrarsızlık ortamında beliren ekonomik krizler bu durumun en önemli nedenlerinden biridir (Öniş, 2010: 45-61). AB üyeliğine odaklanmış Türk Hükümetleri'nin yeni bir dış politika stratejisi geliştirme ve uygulama sürecinin beraberinde getireceği maliyetlere katlanmak istememesi bir diğer neden olarak görülebilir. Yaşanan siyasal istikrarsızlık ve ekonomik krizler neticesinde Türkiye'nin, başta Balkanlar ve Orta Asya olmak üzere komşu coğrafyalardaki prestijinin olumsuz yönde etkilenmesi ve Türkiye'nin bu bölgelere yönelik siyasal ve ekonomik

bağımlılık ilişkileri kurulabilmesi yönünde geri planda kalması da önemli bir faktör olarak görülmelidir.

Türk Dış Politikası'ndaki asıl değişim ise milenyum sonrası dönemde yaşanmıştır. 2002 yılında iktidara gelen ve muhafazakâr-demokrat çizgide bir siyasal hareket olduğunu kaydeden AKP'nin ortaya koyduğu siyasal değişimin en önemli ayağı dış politika olmuştur (Yavuz, 2005: 105-111). AKP'yi iktidara getiren dinamiklere göz attığımızda, önceleri dış politika unsurunun çok da önemli bir noktada durmadığını biliyoruz. Nitekim partinin 2002 yılında seçime girmeden önce ilan ettiği manifestosunda dış politika hususu büyük bir yer kaplamıyordu. Partiyi iktidara getiren esas unsur, sosyal refah ve toplumsal mağduriyetleri ön plana çıkaran, yolsuzluk ve yoksullukla mücadeleyi öngören ve koalisyon hükümetleriyle çalkalanan Türkiye'ye siyasal istikrar vaat eden bir söylemdi. Ne var ki, AB hedefi AKP için simgesel bir önem taşıyordu. Zira çok büyük bir bölümü siyasal İslamcı köklerden gelen parti yöneticileri, Türkiye'nin en önemli gelecek projesi olan AB hedefi doğrultusunda adımlar atarlarsa, hem halkı hem de kendilerine şüpheyle yaklaşan Batı Dünyası'nı yanlarına çekeceklerinin bilincindeydiler. AB yolunda yapılan reformlar iç politikadaki reform sürecine paralel olarak yürütüldü. Böylece, başlangıçta geri planda kalmış gibi görünen dış politika unsuru, AKP'nin toplumsal ve siyasal meşruiyet noktasında en önemli dayanak noktalarından biri haline gelmiştir. AB ile üyelik müzakerelerine başlanmış olmasına karşın, AB'nin lider ülkelerinden de kaynaklanan problemler sonrası üyelik süreci çerçevesinde gelinebilecek son noktaya varıldığını anlayan AKP, dış politika anlamında yön değiştirmiştir. 2006 yılından sonra Türkiye'nin dış politika ajandası farklılaşmıştır. Türkiye, AB üyelik sürecinin durma noktasına gelmesine paralel olarak, Davutoğlu'nun Afro-Avrasya adını verdiği coğrafyadaki güç boşluğunu değerlendirebilmek amacıyla komşu coğrafyalara olan ilgisini maksimum düzeye çıkarmıştır.

Suriye'de iç savaşın sürdüğü, İran'ın nükleer programına ilişkin anlaşmazlığın devam ettiği, Irak ve Filistin'e ilişkin meselelerin bölgesel gerginliği arttırdığı ve Geniş Karadeniz Havzası'na ilişkin büyük çaplı enerji, ticaret ve ulaştırma projelerinin gündeme geldiği bir dönemde, Türk hükümetinin dış politika gündemine odaklanması da gayet doğaldır. AKP, dış politikayı öncelikle toplumsal ve siyasal bir meşruiyet aracı olarak kullanmıştır. Şimdi ise yaşanan problemlere ve ortaya çıkan fırsatlara koşut olarak bölgesel etkinliğini devam ettirebilmek amaçlı olarak dış politika gündemine odaklanmaktadır.

Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun komşu coğrafyalarla kurulacak iyi ilişkiler üzerinden Türkiye'nin bölgesel ve küresel algısını değiştirmeyi hedefleyen ve dış politikada çok boyutluluğu özendiren doktriner yaklaşımı, Soğuk Savaş sonrası Türk Dış Politikası'nın

ihtiyaç duyduğu kuramsal boyutun da dış politikaya eklenmesini sağlamıştır (Davutoğlu, 2009). Yeni dönem Türk Dış Politikası, tarihsel yaşanmışlık, kimlik ve paylaşılan kültürel/dinsel değerler üzerinden ifadesini bulan ve konstrüktivist kuramın toplumsal öngörülerini ile kuramsallaştırılmış bir görünüm arz etmektedir. Türkiye, kendisini çevreleyen coğrafyalara ilişkin olarak içselleştirmiş olduğu bilgi birikimi ve sosyo-kültürel avantajlarını, sahip olduğu toplumsal, siyasal ve diplomatik gelişmişlik ve kabiliyet ekseninde kamu diplomasisi uygulamaları çerçevesinde yakın çevresine yansıtmaktadır. Yani Türkiye, Nye’ın vurguladığı yumuşak güç kuramına dış politika uygulamalarında önemli bir rol atfetmektedir (Oğuzlu, 2007: 81-97). Güvenliği toplumsal anlamda yorumlayan sosyal konstrüktivizm ile toplumsal farkındalığa dayalı olarak etki yaratan yumuşak güç kuramının birleştirildiği noktada, Türkiye’nin sahip olduğu bilgi birikimi, güç ve potansiyel açık bir şekilde ortaya konabilmektedir.

Ahmet Davutoğlu’nun “Stratejik Derinlik” adlı eserinden hareketle dizayn edilen yeni dönem Türk Dış Politikası, uluslararası aktörler ve analistler tarafından, “Yeni Osmanlıcılık” olarak adlandırılmaktadır (Onar, 2009). Türkiye’nin dış politika anlamında tek boyutluluktan kurtarılması ve başta Ortadoğu, Balkanlar ve Orta Asya olmak üzere komşu coğrafyalara açılması gerekliliğinden dem vuran dış politika stratejisi, komşu coğrafyalar nezdindeki Osmanlı geçmişi üzerinden anlamlandırılmıştır.

Eski Osmanlı topraklarına ve medeniyetine yapılan geniş çaplı atfa rağmen, Ahmet Davutoğlu’nun Yeni Osmanlıcılık düşüncesi içerisinde olmadığını açıklaması tamamen siyasal bir pragmatizmin ürünüdür. Nitekim Osmanlı söylemi, beraberinde getireceği emperyal söylem/beklentilerin bölge halkları ve Batılı ülkeler nezdinde yaratabileceği olumsuz toplumsal ve siyasal etkilerin yanı sıra, Türk toplumunun oldukça büyük bir bölümünde de rahatsızlık yaratabilecektir. Batı basınında, son dönemde “Türkiye yön mü değiştiriyor, Türkiye Batı’dan uzaklaşıyor mu?” şeklinde haberlerin çıkması (Adam, 2012: 139-148) ve Gezi Parkı Olayları esnasında, Başbakan Erdoğan’ın, Türk bayrağını Osmanlı bayrağı ile özdeşleştiren söyleminin büyük bir rahatsızlığa neden olması, bu duruma bir kanıt oluşturmaktadır. Yeni Osmanlı söyleminin kabul edilmesi ve bu bağlamda dine yapılan referansın da arttırılması laiklik konusunda oldukça hassas Türk toplumunda ve şimdilik geri plana itilmiş olan orduda da hassasiyet doğuracaktır. Osmanlı geçmişi, başta Aleviler olmak üzere, Türk toplumunun bir bölümünde bir kâbus olarak anılmaktadır. Yine Osmanlı’nın son dönemine ilişkin, başta Balkanlar ve Ortadoğu’ya yönelik toplumsal belleğin acılarıyla yüklü olması da önemli bir faktördür. Atatürk’ün, Türk ulusal kimliği üzerine kurumsallaştırdığı, laik ve modern devletin Osmanlı söylemi aracılığıyla kabuk değiştirebileceği endişesi de

toplumun temel çekincelerinden biridir. Dışişleri Bakanı Davutoğlu, tüm bu rahatsızlıkların farkında olduğu için, dış politika anlayışını Yeni Osmanlılık olarak adlandırmamaktadır.

Aslında bu dış politika stratejisi ilk ortaya çıktığı dönemde bir medeniyet projesi olarak belirmişti. Turgut Özal, bu strateji aracılığıyla Türk Dış Politikası'ndaki tek boyutluluğu aşmanın yanı sıra toplumsal farklılıkları da gözeten ve kapsamına alan topyekûn bir değişimi arzuluyordu. Onun hedefi, çok kültürlü ve toplumsal kapsayıcılığı olan bir siyasi kültür yaratmaktı. Yaratılacak olan çok kültürlü/etnikli, çoğulcu ve özellikle din unsuru ile barışık bir Türkiye portresi, Türkiye'deki toplumsal kamplaşmanın en temel dayanakları olan Kürt Sorunu ve İslam gibi meseleler bağlamında (Sakallıoğlu ve Çınar, 2003: 309-332; Ensaroğlu, 2013: 7-17), Özal ve haleflerinin elini rahatlatabilecekti. Ne var ki, Özal'ın erken ölümü, 1990'lı yıllara hâkim olan siyasi istikrarsızlık, ekonomik krizler ve AB üyeliğini tek hedef haline getirmiş güvenlikçi dış politika stratejisi, asker-sivil bürokrasinin değişim karşıtı tutumu ile birleştiği noktada Yeni Osmanlılığın siyasi, toplumsal ve ekonomik öncüllerinin hayata geçirilmesini engellemiştir.

Milenyum sonrası Türk Dış Politikası'nda yaşanan değişimin mimarı olarak bilinen Ahmet Davutoğlu ise, Turgut Özal döneminde söylem bazında ortaya konan Yeni Osmanlılık stratejisini, "Stratejik Derinlik" adlı eserinde ortaya koyduğu kavramsal altyapı ile birleştirmiş ve işlevsel bir görünüme büründürmüştür (Murinson, 2006: 945-964). Davutoğlu'nun kurguladığı bu dış politika stratejisi coğrafya, tarih, kültür ve din gibi faktörler üzerine kurulu bir medeniyet ortaklığına dayanmasına karşın, esas hedef, Avrasya ile Ortadoğu'nun kesiştiği noktada Türkiye'nin liderliğine ya da dengeleyiciliğine dayalı bir refah alanı yaratmaktır. Davutoğlu'nun kurguladığı dış politika stratejisi, Türkiye'yi, geniş bir coğrafi düzlemi kontrol altında tutan, şekillendiren ya da etkileyen bir bölgesel aktör konumuna yükseltirken; aynı zamanda, Batı Dünyası'nın Doğu'ya olan açılım stratejisinde Türkiye'yi anahtar bir ülke olarak yüceltmektedir.

Ahmet Davutoğlu'nun, Yeni Osmanlılık anlayışına kolaylıkla eklenilebilecek olan doktriner anlayışı, karşılıklı bağımlılık ve yumuşak güç gibi hem ekonomik hem de toplumsal/siyasal faktörleri göz önünde bulunduran topyekûn bir bölgeselleşme girişimi olarak adlandırılabilir (Kirişçi, 2009: 29-57). Bölgenin sınırları ise genel itibarıyla Osmanlı geçmişi, sosyo-kültürel ve dinsel/mezhepsel ortaklık ya da yakınlık ile etno-kültürel akrabalık gibi kriterler ekseninde çizilmiştir. Örneğin Ortadoğu ve Balkanlar genel itibarıyla Osmanlı geçmişi, sosyo-kültürel ve dinsel/mezhepsel yakınlık gibi unsurlar çerçevesinde kapsama alanına alınmışken (Somun, 2011: 33-41), Kafkasya ve Orta Asya'ya yaklaşım noktasında genel itibarıyla etno-kültürel unsurlar ve din etkin bir şekilde kullanılmaktadır.

Yeni Osmanlılık anlayışının milenyum sonrası dönemde etkinleştirilmesinde birtakım önemli unsurlar da önemli rol oynamıştır. Her şeyden önce kendisini muhafazakâr-demokrat bir siyasal hareket olarak gören ve imparatorluk geçmiş ile barışık bir görünüm sergileyen AKP'nin tek başına iktidara gelmesi ve bu pozisyonunu koruyucu oluşu önemli bir faktördür. İktidar partisinin Türk siyasetindeki bürokratik-askeri vesayeti tartışmaya açması ve kendisine olan toplumsal desteğin de günden güne artması sonrası orduyu siyasal işleyişin dışına taşıması da önemli bir unsurdur (Burak, 2011: 161-165). Zira Soğuk Savaş sonrası Türk Dış Politikası'nda yaşanan tıkanıklığın aşılabilmesi noktasında NATO ve AB üyeliğine odaklı tek boyutlu bir dış politika anlayışını savunan ve Türkiye'yi Osmanlı geçmişinden tamamıyla bağımsız olarak ele alarak ülkenin bulunduğu coğrafyadan soyutlanmasına neden olan asker-sivil bürokrasinin pasifize edilebilmesi, Osmanlı geçmişi, kültürel yakınlık ve din gibi unsurlara yaslanacak medeniyet ortaklığının önündeki düşünsel engelin de etkisizleştirilmesi anlamına geliyordu. Bölgesel dengelerin, Türkiye'nin izlediği Yeni Osmanlıcılığa dayalı dış politika anlayışını meşrulaştıran görünümü de Türkiye'nin Osmanlı tabanlı bölgeselleşme girişimine arka çıkmıştır. Özellikle 11 Eylül ve Irak İşgali sonrasında Batı'nın Ortadoğu ile olan ilişkilerinin koordine edilebilmesi ve Ortadoğu toplumları ile başta ABD olmak üzere Batılı güçler arasındaki temasın sağlanması noktasında Türkiye önemli bir görev üstlenmiştir. İran'ın nükleer programına ilişkin kriz ve ardından gelen Arap Baharı'nın ortaya çıkardığı bölgesel konjonktür de Türkiye'nin Yeni Osmanlıcılığı sahiplenmesinde önemli bir rol oynamıştır (Altunışık, 2005: 45-63; Nader, 2011; Öniş, 2012: 45-63).

Yeni Osmanlıcılığı da içerisinde barındıran Stratejik Derinlik konsepti, Türkiye'nin Batı, Ortadoğu, Balkanlar ve Orta Asya gibi birçok jeo-kültürel havzanın merkezinde konumlandığını ve aynı durumun Osmanlı için de geçerli olduğunu kaydeder. Bu denli önemli bir noktada yer alan Türkiye'nin, kendisini çevreleyen coğrafyalar nezdinde aktif bir diplomasi yürütmesi ve yumuşak güç uygulamalarına dayalı olarak kendisine yönelik toplumsal algıyı pozitif yönde değiştirmesi ve bu yolla bölgesel/siyasal/toplumsal meşruiyetini arttırması en temel dış politika hedefidir. Ahmet Davutoğlu, bir ülkenin stratejik derinliği içselleştirebilmesi için tarihsel olayların/yaşanmışlığın merkezinde konumlanmış olması gerektiğini, tarihsel derinliğin coğrafi ve dolayısıyla bölgesel derinliği/gücü de beraberinde getireceğini kaydetmektedir. Osmanlı'nın yarattığı ve yaşattığı derinliği kullanmak da Türkiye'nin bölgesel derinliğini/gücünü arttıracaktır (Onar, 2009: 12; Murinson, 2006: 945-964). Tüm küresel ve bölgesel aktörlere karşı dengeli bir tutum takınmak ve Türkiye'nin geleneksel müttefiklik ilişkilerine zarar vermeden coğrafyanın (eski

Osmanlı toprakları ve Avrasya) kendisine tanıdığı ekonomik fırsatları değerlendirmek Türkiye'nin yeni dönem dış politikasının en temel dayanak noktalarındandır.

Ahmet Davutoğlu, Yeni Osmanlılık ekseninde bir dış politika stratejisi kurgularken, Soğuk Savaş esnasında ve sonrasında izlenen dış politikanın Müslüman kimliğini ve Osmanlı geçmişini politika üretim sürecinden dışlayan ve genel anlamda oryantalizme yaslanan karakterini eleştirmiştir (Davutoğlu, 2005: 3-13). Stratejik Derinlik olarak da adlandırabileceğimiz yeni dönem Türk Dış Politikası, din (İslam) unsurunu referans noktalarından biri olarak gören, Osmanlı'nın sahip olduğu çok kültürlülüğü kendisine eklemeyi tercih eden ve gerektiği noktada da Türk kimliğini ön plana çıkararak oldukça pragmatik bir anlayışı yansıtmaktadır. Osmanlı coğrafyasına ve birlikte yaşama kültürüne yapılan atıf ise, milenyum sonrası Türk Dış Politikası'nın, coğrafi determinizmi ve Sevrés (Sevr) Antlaşması üzerinden betimlenen güvenlikçi anlayışı terk ettiğini kanıtlamaktadır (Aybet, 2006: 543-544; Bilgin, 2005: 175-201). Türkiye'yi farklı coğrafi gerçekliklerin birbirlerine eklendiği bir jeopolitik bağlantı noktası olarak betimleyebilmek ve Batı Medeniyeti ile Doğu (Avrasya) Medeniyeti arasında siyasal, ekonomik ve toplumsal işbirliği çerçevesinde ilişkiler kurulmasını sağlamak Yeni Osmanlılık anlayışının temel hedefidir. Türkiye, kendisini medeniyetler arasındaki iletişimin devamlılığını sağlayacak bir jeo-kültürel çekim merkezi haline getirecek olan bu dış politika konsepti bağlamında uluslararası sistem içerisinde sözü geçen, hatta sistemsel gidişatı etkileyen bir aktör olacağının bilincindedir. Yeni Osmanlılık, Davutoğlu'nun söylemiyle, Türkiye'yi "çevre ülkesi" olmaktan "merkez ülke" haline getirmeyi amaçlayan bir projedir.

Yeni dönem Türk Dış Politikası gerek iç gerekse de dış politika anlamında bazı hususlar üzerinde durmaktadır. Bunlardan birincisi, ülke içerisindeki kimlik tabanlı toplumsal ayrımları ortadan kaldırmak ve Türkiye'nin sahip olduğu çok kültürlü toplumsal yapıyı, Türk kimliğini etnik anlamından soyutlayarak, geniş kapsamlı bir yapıya büründürmektir. Bu çerçevede, özellikle Kürt Sorunu bağlamında anayasal ve yönetsel bir değişim/reform istekliliğinin hükümet tarafından yaratıldığını ve özellikle oluşturulacak olan yeni anayasanın dış politika uygulamalarına egemen olan çok kültürlü ve açılımcı anlayışın bir yansıması haline getirilmeye çalışıldığını görüyoruz (Ensaroğlu, 2013: 7-17).

İkinci önemli husus ise, uzun süredir tartışılan ve gelinen noktada ancak bir ideal olarak yüceltilebileceği anlaşılan "komşularla sıfır sorun" yaklaşımıdır. Çok boyutluluk ve ritmik diplomasi gibi yeni dönem Türk Dış Politikası'nın en temel dayanak noktalarını bünyesinde barındıran bu anlayış, Yeni Osmanlılık idealinin önemli bir parçasıdır (Sözen, 2010: 103-123). Yeni Osmanlılık çerçevesinde, Osmanlı toprağı olmuş komşu

310 Göktürk Tüysüzoğlu

lkelerle/toplumlarla ilişkilerin her anlamda mtteliklik çerçevesine ykseltilebilmesini ve bu ülkelerin diplomatik ve ekonomik anlamda Türkiye'ye eklenmesini amaçlayan bu anlayış, Yeni Osmanlılık anlayışının bir referans olarak aldığı din (İşlam) unsuru çerçevesinde özellikle Ortadoğu'daki Sünni toplumlar nezdinde etkili olmuşsa da henüz yeterli etkinliğe erişememiştir. Bunun tarihsel, kimlik tabanlı ve siyasal birtakım nedenleri vardır. Örneğin İşan, hiçbir zaman Osmanlı egemenliği altına girmemiş ve Osmanlı ile tarihsel bir rekabet yaşayan bir ülke olarak, Türkiye'nin işlevsel bir model olarak aldığı Osmanlı'nın aksine şiilik mezhebinin benimsediği ve Türkiye ile yaşadığı bölgesel rekabet çerçevesinde kullandığı için, Türkiye-İşan İlişkileri ekonomik işbirliği düzleminde sıkışmıştır (Flanagan, 2012: 169-172). Benzer bir şekilde Türkiye'nin Güney Kafkasya'daki komşusu Ermenistan ile olan ilişkileri de Osmanlı'nın son yıllarında toprağa ve kimliğe dayalı olarak ortaya çıkmış olan mesele nedeniyle çatışma sürekliliğine eklenmiştir.

Arap Baharı'nın, Türkiye'nin Ortadoğu'ya olan yaklaşımında ve Ortadoğu halklarının Türkiye'ye bakışında ciddi bir farklılığa yol açtığı ortadadır. Bu bağlamda, özellikle Suriye Meselesi belirleyici bir unsur olmuştur. Zira Suriye, Türk Dış Politikası'ndaki değişimin Ortadoğu'ya yansımaları anlamında en görünür aktrd. Suriye, "komşularla sıfır sorun" yaklaşımının model ülkesi olarak bilinmekteydi. Ne var ki, Suriye'de, Arap Baharı çerçevesinde olaylar başladıktan sonra Türkiye'nin Esad karşıtlarının yanında yer alması önemli bir dönüşümü başlatmıştır. Nitekim Türkiye'nin Suriye zeline destek verdiği Esad karşıtı muhalefet büyük bir çoğunlukla Sünnilerden oluşmaktadır. Esad'ın Nusayri (Alevi) oluşu ve İşan'ın Suriye Yönetimi'ne verdiği destek, Türkiye'nin Ortadoğu stratejisini Sünni mezhebinden gelenlere destek verir bir görünüme büründürmüştür. Arap Baharı ile birlikte, özellikle Suriye Krizi'ne paralel olarak, Türk Dış Politikası'nın mezhebe dayalı bir görünüme bürünmesi, Türkiye'nin, Suriye'nin yanı sıra, İşan ve Irak merkezi yönetimi ile arasının açılmasına da yol açmıştır. Aynı durum, Lübnan zeline Hizbullah ile ilişkilerde de ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin Ortadoğu'ya yönelik kapsayıcı tutumunun zayıflaması, Türkiye ile İşan'ı Ortadoğu'nun kuzeyinde mezhepsel ve sistemsel farklılık ekseninde konsolide edilen farklı bölgesel ittifaklara itmiştir. Türkiye'nin Ortadoğu stratejisi de yaşanan kutuplaşma eliyle bağlam değişirmiştir. Bugün Türkiye için, Ortadoğu zeline, komşularla sıfır sorun anlayışı söz konusu değildir (Bozkurt, 2012: 35-45).

nc önemli husus ise Türkiye'nin jeo-ekonomik gücünün ve etkisinin arttırılması ve Türkiye'nin finansal, ticari ve enerji eksenli bir bölgesel merkez haline getirilmesi çabasıdır. Ortadoğu ile Avrupa'yı ticari işleyiş, ulaştırma ve enerji projeleri eliyle birbirlerine bağlamak, Orta Asya ve Güney Kafkasya'dan gelecek petrol ve doğalgazın Avrupa'ya

ulaştırılması aşamasında Rusya'ya alternatif bir rota haline gelebilme çabası içerisine girerken Rusya ile ekonomik ilişkileri geliştirmek ve komşu coğrafyaların taleplerine cevap verecek bir üretim ilişkisinin yaratılabilmesi Yeni Osmanlıcılığın ekonomik boyutunu oluşturmaktadır. Türkiye ile Rusya arasındaki ticaret hacminin geldiği nokta ve ekonomik ilişkilerin sürekli olarak gelişiyor oluşu, *Borsa İstanbul* girişiminin de kanıtladığı üzere İstanbul'un özelde Ortadoğu, genelde de Avrasya coğrafyasının finansal merkezi haline getirilmesi çabası ve Türkiye'nin dâhil olduğu NABUCCO, Trans-Anadolu ve Güney Akım gibi enerji projeleri jeoekonomik etkinliğin birer yansıması olarak görülmelidir.

Türkiye'nin Yeni Osmanlılık ya da Stratejik Derinlik olarak da adlandırılabilir olan dış politika stratejisine yönelmiş olmasının, Türkiye'nin Osmanlı geçmişinden, siyasal hedeflerinden ya da ideoloji tabanlı değişim arzusunun dışında kalan çok önemli bir sebebi daha vardır. Soğuk Savaş sonrası ulus devlet yapılarının zayıflaması, etnik ve dinsel/mezhepsel kimliklere yapılan vurgunun güçlenmesi ve çok kültürlülüğü referans olarak alan kapsayıcı siyasal birliklerin yaratılması gerekliliğinin ortaya çıkması, Türkiye'nin imparatorluk geçmişine vurgu yapan Yeni Osmanlılık'ın bir dış politika stratejisi olarak ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Ancak Yeni Osmanlılık'ın siyasal anlamda Osmanlı'yı yeniden yaratma dürtüsü içerisinde olmadığını, yalnızca Osmanlı'nın ifade ettiği kültürel, toplumsal ve bölgesel değerleri, yeni uluslararası düzenin gerektirdiği şekilde kullanarak, eski Osmanlı topraklarında bir işbirliği alanı yaratabilmeyi hedeflediğini belirtelim. Zaten bu niyet de Türk Dış Politikası yürütücüleri tarafından birçok kez dile getirilmiştir (Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mfa.gov.tr/speech-entitled-vision-2023-turkey-s-foreign-policy-objectives-delivered-by-he-ahmet-davutoglu-minister-of-foreign-af.en.mfa>: 03/05/2013).

Yeni Osmanlıcı dış politika stratejisini Türkiye'nin Batı Dünyası'ndan koparılması ve Ortadoğululaştırılması olarak değerlendiren analizler de mevcuttur. Yine bu stratejiyi, ABD'nin ortaya koyduğu Genişletilmiş Ortadoğu Projesi'nin Türkiye eliyle kurgulanması olarak gören değerlendirmeler de yapılmaktadır (Bağcı ve Sinkaya, 2006: 21-37). Türkiye'nin, "Medeniyetler İttifakı" inisiyatifi bağlamında İslam Medeniyeti'nin temsilcisi olarak yer alması (Balcı ve Miş, 2008: 387-406), Yeni Osmanlıcı dış politika anlayışının Genişletilmiş Ortadoğu Projesi ekseninde emperyal bir anlamlandırmaya tabi tutulmasının en önemli gerekçelerinden biridir. Esasında Yeni Osmanlılık, artan küreselleşmenin de etkisiyle etnik/dinsel kimliklerin yükselişi sonrası ciddi bir kimlik bunalımına sürüklenen Türkiye'yi, sahiplenilen Osmanlı geçmişi üzerinden, toplumsal/kültürel çeşitlilik çerçevesinde bir siyasal birliği taşımayı hedefleyen bir medeniyet projesidir.

Yeni Osmanlılık-Türk Avrasyacılığı İlişkisi

Yeni Osmanlılık, Türkiye’yi çevreleyen ve çok büyük bir bölümü eski birer Osmanlı toprağı olan bölgelere yaptığı atıfla, aslında Avrasyacı bir içeriğe sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim Ortadoğu’nun bir bölümü dâhil olmasa da, özellikle Balkanlar, Kafkasya ve Orta Asya bölgeleri, bugün Avrasya olarak tanımlanan coğrafi eksenin içerisinde yer almaktadır. Bu bağlamda, Yeni Osmanlılığın, özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde yükselişe geçen, ancak, daha sonraki yıllarda ideolojik bir görünüm kazanarak kapsayıcılığını yitiren ve arka plana itilen Türk Avrasyacılığı ile coğrafi kapsam ve siyasi amaç bakımından ciddi bir benzerliğe sahip olduğu söylenebilir.

Coğrafyaya dayalı bir bölgeselleşmenin ya da bir medeniyet projesinin ifadesi olarak 20. yüzyıl boyunca Türkiye’de tartışılmış bir kavram olan Avrasyacılık, Türkiye’yi, Soğuk Savaş döneminde içselleştirmiş olduğu tek boyutlu ve Avro-Atlantik İttifakı’nın sistemsel ön kabullerine dayalı dış politika anlayışından uzaklaştırmayı amaçlıyordu. Hedef ise, Osmanlı döneminde hükmedilmiş olan bölgeler ile Türk kimliğine dayalı olarak yakınlık kurulabilecek Orta Asya ve Kafkasya gibi coğrafyaları tek bir potada eritebilmek ve Türkiye’yi Avrasya coğrafyasında yaşayan halkların yüzlerini dönebilecekleri bir bölgesel merkez haline getirebilmektir (Khosla: 2001: 343-369). Bu noktada Avrasya’nın en önemli gücü olan Rusya ile karşılıklı çıkarlara dayalı bir anlaşmaya gidilecek ve Rusya ile çatışma ihtimali de sürecin dışında bırakılacaktı (Akçalı ve Perinçek, 2009: 550-569).

Turgut Özal’ın, Türkiye’yi, içte ve dışta yeniden düzenlemeyi ve ülkeyi Soğuk Savaş sonrası dönemin sistemsel gerçekliklerine eklemeyi hedefleyen anlayışı çerçevesinde beliren Türk Avrasyacılığı, onun attığı ve atmaya arzuladığı adımlara da yansımıştır. Güvenlikçi siyasi algıyı terk etmek isteyen Özal, dış politika algısının güvenleştirilmesinde büyük bir rol oynayan “Kürt Sorunu” bağlamında gerçekleştirmek istediği siyasi-yönetimsel reformlara paralel olarak, Türkiye’nin, çok büyük bir bölümü Avrasya’da yer alan eski Osmanlı topraklarına diplomatik, siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel anlamda açılım gerçekleştirmesini arzulamıştır. Özal’a göre, Türkiye, Kürt Sorunu’nu çözümlemesi halinde yakın çevresinde yer alan coğrafyalara açılım noktasında önemli bir koz elde edecek ve bu kozun sağlayacağı toplumsal/siyasi meşruiyet üzerinden hareket edilebilecekti (Kirişçi, 2004: 273-309). Turgut Özal döneminde ortaya atılan “Adriyatik’ten Çin Seddi’ne Türk Dünyası” söylemi ise Türk Avrasyacılığı’nın sınırlarının Avrasya geneli çerçevesinde anlamlandırıldığını kanıtlamaktadır. Özal’ın ölümünün ardından

cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturan Süleyman Demirel de diplomatik, siyasal, kültürel ve ekonomik yakınlaşma ekseninde yürütülmeye çalışılan Avrasyacı dış politika anlayışını devam ettirmeye çalışmıştır. Genel itibarıyla, medya (TRT Avrasya, Avrasya Dosyası ve Zaman gazetesi gibi) ve eğitim (Orta Asya ve Balkanlar'da açılan Türk okulları, öğrenci değişim programları, vb.) sektörleriyle, ekonomik/teknik yardım kuruluşları (Türkiye İşbirliği ve Kalkınma Ajansı) eliyle kurumsallaştırılmaya çalışılan Türk Avrasyacılığı, ilk dönemlerinden itibaren büyük bir ikileme karşı karşıya kalmıştır. Türk Avrasyacılığı'nın temel ikilemi ise Türkiye'nin genelde Avrasya'ya, özelde ise yakın çevresine yönelik açılım noktasında hangi çerçevede hareket edeceği olmuştur. Nitekim Türk Avrasyacılığı'nın çıkış noktasında vurgu daha çok eski Osmanlı topraklarına yapılmış ve etnik kimlikten çok tarihsel yaşanmışlık, sosyo-kültürel yakınlık ve ekonomik tamamlayıcılık ön planda tutulmuşken, özellikle 1990'ların ikinci yarısından itibaren "Türk" kimliğini ön plana koyan ve daha çok Orta Asya'daki Türkî Cumhuriyetleri hedef alan bir yönelim benimsenmiştir. Yani benimsenen söylem Türk Avrasyacılığı'nın kapsamını ve toplumsal meşruiyetini azaltmıştır. Gümrük Birliği'ne girişe paralel olarak, AB üyeliği hedefine odaklanılması ve koalisyon hükümetlerinin birbirleriyle yaşadıkları siyasal anlaşmazlığa bağlı olarak ortaya çıkan istikrarsızlık da Türk Avrasyacılığının önemini yitirmesinde etkili olmuştur.

Türk Avrasyacılığı, 1990'ların ikinci yarısından itibaren, Türk milliyetçiliği ekseninde hareket eden siyasi parti ve gruplar, ordu mensupları, Batı karşıtlığında buluşan sosyalist parti ve hareketler ile Aleksandr Dugin'in söylemlerinden etkilenen isimlerin uhdesine girmiştir (Akçalı ve Perinçek, 2009: 550-563). İşçi Partisi ve Aydınlık dergisi ise Türk Avrasyacılığı'nın en görünür aktörleri konumuna gelmiştir (Devlet, 2012). Türk Avrasyacılığı'nı ideolojik bir anlamlandırma neticesinde ele alan ve kapsamını daraltarak söylemsel bir duruşa indirgeyen bu aktörlerin ortak noktaları ise Batı karşıtlığıdır.

Türkiye'de Avrasyacı düşünce kalıbının 3 farklı siyasal/ideolojik yorum çerçevesinde işletilmeye çalışıldığı söylenebilir. Bunlardan birincisi, İşçi Partisi'nin temsil ettiği sosyalist/ulusalcı Avrasyacılık olarak görülmelidir. Bu yorumda, Avrasya coğrafyasının en önemli iki aktörü Rusya ve Çin ile Batı karşıtı bir ittifak oluşturmak en önemli hedef olarak görülmektedir. Rusya'daki Yeni Avrasyacı kanadın en önemli aktörü olarak görülen Aleksandr Dugin'in görüşlerine yakın duran bu kanat, birçok analist tarafından Dugin'in Türkiye şubesi olarak adlandırılmaktadır. Türk Avrasyacılığı'na hâkim olan ikinci yorum ise Türk milliyetçiliği çerçevesinde hareket eden parti ve grupların temsil ettiği ve Türk kimliğini Avrasya ekseninde birleştirici bir unsur olarak gören yaklaşımdır. Avrasyacılık akımını Türk milliyetçiliği bağlamında değerlendiren bu yaklaşım, İşçi Partisi'nin temsil ettiği

sosyalist/ulusalcı kanadın aksine, Rusya ve Çin'i Avrasya ekseninde mücadele edilmesi gereken birer aktör olarak anlamlandırmaktadır (Erşen, 2013: 16).

Türk Avrasyacılığı'nın üzerine temellendirilmeye çalışıldığı üçüncü siyasal/ideolojik yorum ise, muhafazakâr kanadın üzerinde durduğu ve eski Osmanlı coğrafyasındaki Müslüman halklarla işbirliğini ön plana alan anlayıştır. Türk Avrasyacılığı'nın bu yorumu, Avrasya kavramının Osmanlı'nın en geniş sınırlarını ortaya koyduğunu ve dolayısıyla Avrasya'nın ifade ettiği coğrafi sınırlar bağlamında izlenecek Yeni Osmanlıcı (Pax Ottomanica) stratejinin Türkiye'nin bölgesel liderlik rolünün altını çizecek en önemli unsur olduğunu kaydetmektedir (Erşen, 2013: 16-17). Bu yönüyle, Türk Avrasyacılığı ile Yeni Osmanlıcılık arasında bir tamamlayıcılık olduğu açıkça ifade edilmektedir.

Milenyum sonrası dönemde Ahmet Davutoğlu'nun ortaya koyduğu "Stratejik Derinlik" konsepti çerçevesinde izlenen yeni dönem Türk Dış Politikası, genel itibarıyla, Türk Avrasyacılığı'nın Osmanlı topraklarına atıf yapan muhafazakâr yorumu çerçevesinde ele alınmalıdır. Davutoğlu tarafından şekillendirilen yeni dönem Türk Dış Politikası, Ortadoğu ve Kuzey Afrika gibi eski Osmanlı topraklarını Avrasya coğrafyasına entegre ederek Avrasya'nın kapsamını genişletmekte ve böylece Türkiye'nin ilgisi dahilindeki coğrafyanın sınırlarını da çizmektedir. Stratejik Derinlik konsepti çerçevesinde adı sıklıkla anılan "Afro-Avrasya" tanımı, Avrasya anakarasına Ortadoğu ve Kuzey Afrika gibi eski Osmanlı topraklarının eklenmesi ile ortaya konmuştur (Efegil, 2009: 77). Afro-Avrasya tanımlaması çerçevesinde Ortadoğu'nun merkezi konumu ise açıkça belirtilmiştir. Bu nedenle, Türkiye'nin Ortadoğu ile fazlasıyla ilgili olması Davutoğlu tarafından sınırları yeniden çizilen Türk Avrasyacılığı çerçevesinde anlaşılabilir bir tutumdur.

Türk Avrasyacılığı'na dair üçüncü siyasal/ideolojik yoruma dâhil edebileceğimiz yeni dönem Türk Dış Politikası, Osmanlı mirası ve İşlam Medeniyeti'ne yaptığı vurgu ekseninde "medeniyete dayalı jeopolitik yaklaşım" olarak da değerlendirilmektedir (Erşen, 2013: 16-17). Bu yaklaşımı ne süren uzmanlara göre, Türkiye'nin Müslüman Ortadoğu ve Kuzey Afrika halkları nezdinde kazandığı siyasal meşruiyete karşın, İşrail ve Ermenistan ile yaşadığı problemleri bir türlü aşamaması, bu ülkenin Müslümanlık ortak parantezi ve Osmanlı mirası ekseninde anlamlandıramadığı ülkeleri kendi Avrasya tanımının dışında tutmaya çalıştığını kanıtlamaktadır.

Avrasya kavramı ve Türk Avrasyacılığı'nın milenyum sonrası dönemde tanım ve kapsam itibarıyla ciddi bir değişikliğe uğradığı açıktır. Soğuk Savaş sonrası dönemde, Türkiye'nin, Avro-Atlantik Dünyası üzerinden ifadesini bulan Batı ile Ortadoğu-Asya ekseninde betimlenen Doğu arasındaki köprü olma anlayışı çerçevesinde sahiplenilen

Avrasya tanımı, milenyum sonrası dönemde izlenen dış politika çerçevesinde önemli bir değişime uğramıştır. Bu çerçevede Türk Avrasyacılığı'na ilişkin muhafazakâr yorumu benimseyen yeni dönem Türk Dış Politikası'nın, Osmanlı mirası ve İslam Medeniyeti'ne yaptığı atıf üzerinden, Türkiye'yi Batı Dünyası ve İslam Medeniyeti arasındaki köprü haline getirdiğini söyleyebiliriz. Böylece Türk Avrasyacılığı, medeniyet tabanlı bir dış politika stratejisi olarak tanımlanabilecektir. 2004 yılında ortaya konan "Medeniyetler İttifakı Projesi" çerçevesinde Türkiye'nin İslam Medeniyeti'ni temsil ediyor oluşu da, Avrasya tanımına eklediği Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgeleri üzerinden Türk Avrasyacılığı'nı medeniyete dayalı bir jeopolitik yaklaşım haline getirmektedir. Ne var ki, yeni dönem Türk Dış Politikası'nın oldukça pragmatik bir içeriğe sahip olduğunu (Oğuzlu, 2008: 3-20) ve Osmanlı mirası ve İslam Medeniyeti üzerinden kendisini tanımlarken, Kafkasya ve Orta Asya gibi Türk kimliğine atıf yapılması gereken coğrafyalar nezdinde Türk etnik kimliğini de önemli bir tutanak noktası olarak kullandığını söylemeden geçemeyiz. Orta Asya'daki Türkî cumhuriyetler ve özellikle Azerbaycan ile ilişkiler noktasında Türk kimliğinin ve bilincinin önemli bir rolü bulunmaktadır.

Ahmet Davutoğlu, Türk Dış Politikası'nın mevcut yönelimi itibarıyla Türk Avrasyacılığı diye bir adlandırmada bulunmamıştır. Davutoğlu'nun Yeni Osmanlılık söylemini de kabul etmediğini biliyoruz. Ne var ki, bu yaklaşım dış politika stratejisine içkin olan pragmatizmle ilgilidir. Stratejik Derinlik yaklaşımının merkezinde, Afro-Avrasya'da bölgesel liderlik ve medeniyetler arası iletişim merkezi, köprü olabilme anlayışı bulunmasına karşın, Davutoğlu, mevcut dış politikayı Avrasyacılık ya da Türk Avrasyacılığı çerçevesinde betimlememektedir. Avrasyacılığın, Rusya ile özdeşleşen emperyal bir anlamlandırma olması, bunun en önemli nedenidir. Osmanlı'nın mirasçısı olan Türkiye, Afro-Avrasya merkezli bir emperyal projenin peşinde olmadığını göstermek zorundadır. Bir diğer önemli sebep de, Türk Avrasyacılığı'nın "Türk" kimliğine dayalı ve toplumsal anlamda daha dar kapsamlı bir siyasal söylem içermesidir. Afro-Avrasya bağlantısında kimliklerden bağımsız bir bölgesel işbirliği alanı yaratıp, bu inisiyatifin lideri olmayı amaçlayan Türkiye, Türk Avrasyacılığı bağlamında "etnik" bir anlamlandırmaya gitmemesi gerektiğinin farkındadır. Zira Türk Avrasyacılığı, çok daha dışlayıcı ve dar kapsamlı bir adlandırmadır. İçselleştirdiği pragmatizmin bir sonucu olarak kabul etmek istemese de, Türkiye, komşu coğrafyalara yaptığı atıf üzerinden Osmanlı'yı; Afro-Avrasya adlandırmasıyla da Avrasya'yı dış politikasına eklemektedir. Yani, Stratejik Derinlik, Osmanlıcı ve Avrasyacı akımların bir bileşkesidir. Afro-Avrasya söylemi, Osmanlı coğrafyasının, Türk Avrasyacılığı düşüncesinde eklenmesi girişimi

olarak görülebilir. Bu yönüyle, Türkiye’de Avrasyacı düşüncenin muhafazakâr yorumuna dâhildir.

Ahmet Davutoğlu’nun kurguladığı ve Yeni Osmanlılık olarak da betimlenen yeni dönem Türk Avrasyacılığı’nın Rusya’daki Avrasyacı düşünce kalıbı ile birçok benzerliği bulunduğu gibi önemli farklılıkları da bulunmaktadır. Türk Avrasyacılığı ya da Yeni Osmanlılık da tıpkı Rusya’nın Avrasyacılığı gibi etnik milliyetçiliği ikinci plana atmakta ve Avrasya coğrafyasının önemli bir parçasını oluşturan eski Osmanlı topraklarına ve yaşanmışlığına yapılan atıf üzerinden çok kültürlü bir bölgeselleşme girişimini ifade etmeye çalışmaktadır. Avrasya coğrafyasının kalbinde yer alan Türkiye de bu bölgeselleşme girişiminin ilerletilebilmesi yönünde siyasal irade ortaya koyacaktır.

Yeni Osmanlılık da tıpkı Avrasyacı düşünce kalıbında Rusya’nın üstlendiği öncü role benzer bir şekilde, eski Osmanlı topraklarının bünyesinde barındırdığı ortak kültürü, tarihi ve medeniyet anlayışını temsil etme ve bütünlüğünü sağlama rolünü Türkiye’ye vermektedir (Evered, 2005: 463-477). Türkiye, Osmanlı tarihine ve yaşanmışlığına yaptığı referans üzerinden kurgulamaya çalıştığı Yeni Osmanlı medeniyet anlayışını, Batı ve Doğu Medeniyetleri arasında sağlıklı bir iletişim ve işbirliğinin geliştirilebilmesi hedefiyle yapılandırmaktadır. Böylece Türkiye’nin Avro-Atlantik Dünyası ile İslam Medeniyeti arasındaki köprü pozisyonu, aynı zamanda medeniyete dayalı jeopolitik bir görünüm de kazanacaktır (Erşen, 2013: 16-17).

Yeni Osmanlılık, Rus Avrasyacılığı bağlamında varlığından söz edebileceğimiz yayılcı ya da emperyalist bir dış politika vizyonuna sahip değildir. Aslında bu anlayışın, 1990’lı yıllarda Necmettin Erbakan’ın Libya, Malezya, İran, Endonezya gibi ülkelerle birlikte kurgulamaya çalıştığı Batı karşıtı İslam Birliği düşüncesinden de uzak olduğunu belirtmeliyiz (Taşpınar, 2012: 130). Davutoğlu’nun ortaya koyduğu yeni dönem Türk Avrasyacılığı, Avrasya’da yer alan ve özellikle İslam Medeniyeti ekseninde betimlenen ülkeler/toplumlar ile Batı Medeniyeti arasındaki boşluğu doldurmayı ve anlaşmazlığı gidererek Huntington’un “Medeniyetler Çatışması” tezini boşa çıkarmayı amaçlamaktadır.

Türk Avrasyacılığı ya da Yeni Osmanlılık olarak da adlandırabileceğimiz yeni dönem Türk Dış Politikası’nın en önemli özelliklerinden biri de Türkiye’nin içselleştirmiş olduğu çoklu toplumsal kimliklerin açıklıkla ifade edilebilmesini öngörmesidir. Bu yönüyle, bu politikanın Rusya’daki Avrasyacılık benzeri coğrafi bir anlamlandırmaya gittiğini ve özellikle eski Osmanlı coğrafyasını bir üst kimlik çatısı olarak işlevselleştirdiğini belirtmeliyiz. Türk Avrasyacılığı (Yeni Osmanlılık), Türkiye’yi Batılı, Türk, Müslüman, Kürt, Avrasyalı, seküler gibi çoklu kimlikler aracılığıyla ifade etmektedir. Yani Türkiye, tüm

bu kimlikleri kapsayan, koruyan ve gelişimine yardımcı olan bir şemsiye haline getirilmektedir. Böylece Türk kimliğinin etnik boyutu ikinci plana atılmakta ve Türklük çok boyutlu bir kültürel yaratı olarak ifadesini bulmaktadır. Ancak, bu durum Türk kimliğinin etnik yönüne yapılan vurgunun tamamıyla ortadan kalktığı anlamına gelmemelidir. Türkiye’de düzenlenen “Türkçe Olimpiyatları”, Orta Asya’da Türk kimliğini yansıtan tarihsel anıtların korunması yönünde girişilen çabalar ve “Türkçe Konuşan Ülkeler Zirvesi” gibi organizasyonlar (Devlet, 2011), yeni dönem Türk Dış Politikası’nın pragmatik yönünü de ortaya koyan girişimlerdir.

Türkiye’nin milenyum sonrası ortaya koyduğu dış politika stratejisi uluslararası sistem ekseninde hegemonya-çok kutupluluk mücadelesi ekseninde bir çatışma sürekliliğine eklenmiş olan ABD ve Rusya’nın da işine gelmektedir (Ambrosio: 2001: 45-67). Zira bu iki aktör, sistemin genelini ilgilendiren çok önemli meseleler çerçevesinde bir orta yol bulabiliyor olsalar da, Avrasya merkezli bir tırmandırma stratejisi perde arkasından da olsa varlığını hissettirmektedir. Türkiye’nin varlığı ve izlediği Avrasyacı dış politika stratejisi ise her iki aktöre de Türkiye ile çalışma zorunluluğu getirmektedir. Türkiye, Avro-Atlantik İttifakı’nın bir parçası olduğu için, ABD ve AB, Avrasya geneli ve Ortadoğu’ya ilişkin planlarını ve girişimlerini Türkiye üzerinden gerçekleştirmeyi tercih etmektedir. Zira Türkiye’nin izlediği Avrasyacı ya da Yeni Osmanlıcı dış politika stratejisi, edindiği toplumsal/bölgesel meşruiyet çerçevesinde Batılı aktörlere kullanılabilecek bir alan açmaktadır. Aynı durum, Rusya’nın Karadeniz ve Orta Asya politikaları açısından da anlamlandırılabilir. Rusya, yakın çevresi bağlamında Türkiye ile etkin bir işbirliği geliştirmemiş olsa da, Avrasya’da Avro-Atlantik İttifakı’nın doğrudan bir etkinlik kurmasındansa, kendisi ile stratejik bir işbirliği geliştirmeyi amaçlayan Türkiye’nin bölgesel etkinliğini arttırmasını tercih etmektedir. Rusya, Türkiye’yi, Soğuk Savaş döneminde Avro-Atlantik İttifakı içerisinde yer alan ancak NATO’nun askeri kanadından ayrılarak ittifak içerisinde özerk bir dış politika yaklaşımına yönelen Fransa’ya benzetmektedir. Nitekim Türkiye’nin uzun vadede Fransa’nın yaptığı tercihe benzer bir tutum sergileyeceğini iddia eden analizler de mevcuttur (Taşpınar, 2011).

Milenyum sonrası Türk Dış Politikası’nın en temel niteliklerinden biri de bu politikanın küresel ve bölgesel aktörlerle kurulacak sağlıklı bir iletişimi ön plana almasıdır. Rusya’nın Avrasya özelinde kurgulamak istediği Avrasyacı izolasyonizmin aksine ekonomik ve siyasal anlamda karşılıklı bağımlılığa dayalı sağlıklı bir işbirliği öngörmesi ve bu işbirliğinin merkezine de, tıpkı Osmanlı’da olduğu gibi, Türk kimliğini ve Türkiye’yi yerleşirmesi, yeni dönem Türk Avrasyacılığı’nın en önemli özelliklerinden biridir. AB ile

katılım müzakereleri yürüten ve NATO'nun en önemli üyelerinden biri olan Türkiye'nin, milenyum sonrası dönemde Rusya ile geliştirdiği ekonomik, enerji tabanlı ve siyasal ilişkiler neticesinde Türkiye-Rusya İlişkileri'nin stratejik işbirliği seviyesine yükseltilmesi, Yeni Osmanlıcılığın Avrasya'ya dair kapsayıcı ve işbirliği yanlısı tutumunu yansıtmaktadır (İşeri, 2010: 173-186). Türk Avrasyacılığı, Avrasyacı düşünce kalıbına hâkim olan çatışma yoğun ilişkiler ağının aksine, çatışma ile anılan Avrasya coğrafyasını, Osmanlı'ya atfen oluşturmaya çalıştığı bölgeselleşme üzerinden siyasal, toplumsal ve ekonomik işbirliği temelinde diğer medeniyetlere eklemlemeye ve onlar arasında köprü olmaya yönelmiş medeniyete dayalı jeopolitik bir girişimdir. Türkiye'nin, çatışma ile anılan Ortadoğu'ya örnek alınması gereken model bir ülke olarak gösterilmesi ve yine Türkiye'nin Balkan toplumları arasında yaşanan problemler çerçevesinde sorun çözücü bir aktör olarak belirmesi, bu politikanın bir yansımasıdır. 2020 Olimpiyatları'nı düzenlemeye talip olan Türkiye'nin benimsediği "bridge together (birlikte köprüler kuralım)" mottosu dahi, yeni dönem Türk Dış Politikası'nın medeniyetler arası işbirliğine verdiği değeri betimlemektedir.

Sonuç

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve uluslararası sistemin yapısının değişmesi, Türkiye'nin dış politika anlayışını da farklılaşmaya doğru itmiştir. Türkiye, yeni sistem çerçevesinde üstleneceği rolün altını kalın çizgilerle çizebilmek için, 1990'ların başından itibaren Avrasya ekseninde kurumsallaştırılacak bir bölgesel liderlik/dengeleyicilik rolünü içselleştirmeye yönelmiştir. Turgut Özal'ın cumhurbaşkanı olduğu dönemde, Avrasya geneli ve eski Osmanlı topraklarına diplomatik, siyasal, sosyo-kültürel ve ekonomik bir açılım yapabilme yönünde ciddi bir irade ortaya konmuş olmasına karşın, bu irade daha çok söylem boyutunda kalmış ve ciddi bir ilerleme kaydedilememiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında, 1990'lı yılların geneline hâkim olan siyasal istikrarsızlık, ekonomik kriz, PKK terörü ve AB üyeliğine odaklı dış politika çizgisinin varlığı en önemli sebepler olarak görülebilir. Ancak esas nedenin, Avrasya geneline ve eski Osmanlı topraklarına yönelik kuramsal bir dayanak noktasının oluşturulamaması olduğu açıktır.

Milenyum sonrası dönemde Ahmet Davutoğlu'nun "Stratejik Derinlik" adını verdiği doktriner yaklaşımı ekseninde, komşu coğrafyalara ve Avrasya geneline Türkiye'nin sahip olduğu yumuşak gücü yansıtabilmeyi amaçlayan ve kamu diplomasisi uygulamalarına paralel olarak karşılıklı ekonomik bağımlılık zincirleri oluşturmayı hedefleyen dış politika stratejisinin ciddi bir başarı elde ettiği söylenebilir. Davutoğlu'nun uygulama alanına koyduğu

dış politika stratejisi, birçok yönden Rusya'daki Avrasyacı anlayışa benzetilmektedir. Bu strateji, komşu coğrafyalara yönelik açılımcı çizgisi ekseninde, Türkiye'yi eski Osmanlı topraklarına eklemekte, Türk kimliğini, Avrasyacıların Rus kimliğine atfettiği üzere etnik bir anlamlandırma olmaktan çıkarmakta ve çok kültürlü bir toplumsal yapıya dair kimliksel bir çerçeve haline getirmeyi amaçlamaktadır. Rus Avrasyacılığı'nın Ortodoks inancına olan bağlılığını kendi stratejisinde İslam üzerinden meşrulaştıran ve Türkiye'yi Afro-Avrasya bağlantı noktasında yer alan halkların/devletlerin diplomatik, siyasal, kültürel ve özellikle ekonomik anlamda yüzlerini döndükleri bir merkez olarak teşkilatlandırmayı hedefleyen Stratejik Derinlik anlayışının medeniyete dayalı bir jeopolitik girişim olduğu söylenebilir.

Afro-Avrasya bağlantısı üzerinden eski Osmanlı topraklarının tamamına hitap eden bir görünüm kazandığı için Yeni Osmanlılık olarak da adlandırılan yeni dönem Türk Dış Politikası, esasında Türk Avrasyacılığı çerçevesinde de anlamlandırılabilir. Ne var ki, Türk Avrasyacılığı'nın bu yorumu, Avrasyacılığı, Batı Medeniyeti karşıtı bir dış politika çizgisi ekseninde gören ya da Türk etnik kimliğine dayalı bir söylem benimseyen çatışma tabanlı anlayışların dışındadır. Davutoğlu'nun kurguladığı Avrasyacılık, Avrasya genelinde ve eski Osmanlı toprakları özelinde çok kültürlülüğü yaşatan, toplumları bir araya getiren ortak değerler, sorunlar ve fırsatlar üzerinden meşrulaştırılan ve Afro-Avrasya bağlantısının dışında kalan medeniyetler ile (özellikle Batı Medeniyeti) çatışmayı değil, ortak çıkarlar ve kazanımlar üzerinden işbirliğini teşkilatlandırmayı hedefleyen bir girişimdir. Bu nedenle, Türkiye'nin, Avro-Atlantik Dünyası tarafından Batı ile çatışma yoğun ilişkiler ağı içerisinde olan Ortadoğu'ya yönelik bir model ülke olarak gösterildiğini görüyoruz. AB ile üyelik müzakereleri yürüten Türkiye'nin, aynı zamanda Rusya ile ilişkilerini stratejik işbirliği boyutuna taşıması Türk Avrasyacılığı ya da Yeni Osmanlılığın çok yönlü işbirliğine yaptığı vurguyu ve pragmatizmini ortaya koymaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasında, Rusya ile Avro-Atlantik İttifakı arasındaki sistemsel mücadele ve bu mücadelenin Avrasya coğrafyasına olan yansımaları çerçevesinde Türkiye'ye verilen önem de büyük bir rol oynamaktadır.

KAYNAKÇA

T.C. Dışişleri Bakanlığı (2013), <http://www.mfa.gov.tr/speech-entitled- vision-2023 -turkey s-foreign-policy-objectives -delivered-by-h e -ahmet-davutoglu -minister-of-foreign-af.en.mfa> , (04.05.2013).

ADAM, L. B. (2012). "Turkey's Foreign Policy in the AKP Era: Has There Been A Shift in the Axis?" Turkish Policy Quarterly, 11 (3), ss. 139-148.

320 Göktürk Tyszoğlu

AKÇALI, E. ve PERİNÇEK, M. (2009), "Kemalist Eurasianism: An Emerging Geopolitical Discourse in Turkey", *Geopolitics*, 14, ss. 550-569.

ALİRIZA, B. ve ARAS, B. (2012), "US-Turkish Relations: A Review at the Beginning of the Third Decade of the Post Cold War Era", *CSIS*.

ALTUNIŞIK, M. (2005), "The Turkish Model and Democratization in the Middle East", *Arab Studies Quarterly*, 27, ss. 45-63.

AMBROSIO, T. (2001), "Russia's Quest for Multipolarity: A Response to US Foreign Policy in the Post Cold War Era", *European Security*, 10, ss. 45-67.

AYBET, G. (2006), "Turkey and the EU After the First Year of Negotiations: Reconciling Internal and External Policy Challenges", *Security Dialogue*, 37, ss. 543-544.

BAĞCI, H. ve SİNKAYA, B. (2007), "Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye: AK Parti'nin Perspektifi", *Akademik Ortadoğu*, 1, ss. 21-37.

BALCI, A. ve MİŞ, N. (2008), "Turkey's Role in the Alliance of Civilizations: A New Perspective in Turkish Foreign Policy?", *Turkish Studies*, 9, ss. 387-406.

BİLGİN, P. (2005), "Turkey's Changing Security Discourses: The Challenge of Globalisation", *European Journal of Political Research*, 44, ss. 175-201.

BOZKURT, A. (2012). "Sıfır Sorundan Sıfır Çzme: Türkiye, Suriye Politikasından Dolayı Blgede Dostsuz Mu Kalıyor?" *Ortadoğu Analiz*, 4 (42), ss. 35-45.

BLOCKMANS, S. (2012), "Towards a Eurasian Economic Union: The Challenge of Integration and Unity", *CEPS*, 75.

BRZEZINSKI, Z. (1997), *The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*. New York: Basic Books.

BURAK, B. (2011), "The Role of the Military in Turkish Politics: To Guard Whom From What?", *European Journal of Economic and Political Studies*, 4, ss. 143-170.

DANFORTH, N. (2008), "Ideology and Pragmatism in Turkish Foreign Policy: From Atatürk to the AKP", *Turkish Policy Quarterly*, 7 (3), ss. 83-95.

DAVUTOĞLU, A. (2005), "Medeniyetler Arası Etkileşim ve Osmanlı Sentezi", Ç. Çakır (ed.), Osmanlı Medeniyeti: Siyaset, İktisat, Sanat, İstanbul: Klasik Yayınları, ss. 3-13.

DAVUTOĞLU, A. (2009), Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu, İstanbul: Küre Yayıncılık.

DEVLET, N. (2011), "Taking Stock: Turkey and the Turkic World 20 Years Later", GMF Analysis.

DEVLET, N. (2012), "When Russian Eurasianism Meets Turkey's Eurasia", GMF Analysis.

EFEĞİL, E. (2009), "Rationality Question of Turkey's Central Asia Policy", Bilgi Dergi, 19, ss. 72-92.

EFEĞİL, E. (2008), "Turkish AK Party's Central Asia and Caucasus Policies: Critiques and Suggestions", Caucasian Review of International Affairs, 2.

ENSAROĞLU, Y. (2013), "Turkey's Kurdish Question and the Peace Process", Insight Turkey, 15 (2), ss. 7-17.

ERŞEN, E. (2004), "Neo-Eurasianism and Putin's Multipolarism in Russian Foreign Policy", Turkish Review of Eurasian Studies, 4, ss. 135-172.

ERŞEN, E. (2013), "Türk Dış Politikasında Avrasya Yönelimi ve Şanghay İşbirliği Örgütü", Ortadoğu Analiz, 5 (52), ss. 14-24.

EVERED, K. T. (2005), "Regionalism in the Middle East and the Case of Turkey", Geographical Review, 95 (3), ss. 463-477.

FLANAGAN, S. J. (2012), "The Turkey-Russia-Iran Nexus: Eurasian Power Dynamics", The Washington Quarterly, 36 (1), ss. 163-178.

İŞERİ, E. (2010), "Eurasian Geopolitics and Financial Crisis: Transforming Russian-Turkish Relations From Geopolitical Rivalry to Strategic Cooperation", Journal of Balkan and Near Eastern Studies, 12 (2), ss. 173-186.

KHOSLA, I. P. (2001), "Turkey: The Search for a Role", Strategic Analysis, 25 (3), ss. 343-369.

KİRİŞÇİ, K. (2004), "The Kurdish Question and Turkish Foreign Policy", Lenore G. Martin ve Dimitris Keridis (ed.), The Future of Turkish Foreign Policy, Cambridge: MIT Press, ss. 273-309.

KİRİŞÇİ, K. (2009), "The Transformation of Turkish Foreign Policy: The Rise of the Trading State", New Perspectives on Turkey, 40, ss. 29-57.

322 Göktürk Tüysüzoğlu

LAÇİNER, S. (2004), "Özalism (Neo-Ottomanism): An Alternative in Turkish Foreign Policy?", *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 1 (1-2), ss. 161-202.

LARUELLE, M. (2008), "Russo-Turkish Rapprochement Through the Idea of Eurasia: Alexander Dugin's Networks in Turkey", The Jamestown Foundation.

MOROZOVA, N. (2009), "Geopolitics, Eurasianism and Russian Foreign Policy Under Putin", *Geopolitics*, 14 (4), ss. 667-686.

MURINSON, A. (2006), "The Strategic Depth Doctrine of Turkish Foreign Policy", *Middle Eastern Studies*, 42 (6), ss. 945-964.

NADER, A. (2011), "Arab Spring and Its Effect on Turkey's Regional Policy", *SETA Policy Debate*, 3.

OĞUZLU, T. (2008), "Middle Easternization of Turkey's Foreign Policy: Does Turkey Dissociate From the West?", *Turkish Studies*, 9 (1), ss. 3-20.

Oğuzlu, T. (2007), "Soft Power in Turkish Foreign Policy", *Australian Journal of International Affairs*, 61 (1), ss. 81-97.

Oğuzlu, T. (2012), "Turkey's Eroding Commitment to NATO: From Identity to Interests", *The Washington Quarterly*, 35 (3), ss. 153-164.

ONAR, N. F. (2009), "Neo-Ottomanism, Historical Legacies and Turkish Foreign Policy", *EDAM*, 3.

ÖNİŞ, Z. (2010), "Crises and Transformations in Turkish Political Economy", *Turkish Policy Quarterly* 9 (3), ss. 45-61.

ÖNİŞ, Z. (2012), "Turkey and the Arab Spring: Between Ethics and Self Interest", *Insight Turkey*, 14 (3), ss. 45-63.

PAPAVA, V. (2010), "Central Caucaso-Asia: From Imperial to Democratic Geopolitics", *Bulletin of the Georgian National Academy of Sciences*, 4 (1), 183-187.

SAKALLIOĞLU, Ü. C. ve ÇINAR, M.(2003), "Turkey 2002: Kemalism, Islamism and Politics in the Light of the February 28 Process", *The South Atlantic Quarterly*, 102 (2-3), ss. 309-332.

SHEKHOVTSOV, A. (2009), "Aleksandr Dugin's Neo-Eurasianism: The New Right a la Russé", *Religion Compass*, 3, ss. 697-716.

SHLAPENTOKH, D. (2008), "Alexander Dugin's Views on the Middle East", *Space and Polity*, 12 (2), ss. 251-268.

SHLAPENTOKH, D. (2009), "Russian Elit  Image of Iran: From the Late Soviet Era to the Present", *Strategic Studies Institute*.

SHLAPENTOKH, D. (2007), "Dugin Eurasianism: A Window on the Minds of the Russian Elite or an Intellectual Ploy?", *Stud East Eur Thought*, 59, ss. 215-236.

SMITH, M. A. (2013), "Russia and Multipolarity Since the End of the Cold War", *East European Politics*, 29 (1), ss. 36-51.

SOMUN, H. (2011), "Turkish Foreign Policy in the Balkans and Neo Ottomanism: A Personal Account", *Insight Turkey*, 13 (3), ss. 33-41.

S ZEN, A. (2010), "A Paradigm Shift in Turkish Foreign Policy: Transition and Challenges", *Turkish Studies*, 11 (1), ss. 103-123.

TAŞPINAR, O. (2011), "The Three Strategic Visions of Turkey", *Brookings Institute, US-Europe Analysis Series*, 50.

TAŞPINAR,  . (2012), "Turkey's Strategic Vision and Syria", *The Washington Quarterly*, 35 (3), ss. 127-140.

TSYGANKOV, A. P. (1998), "Hard-Line Eurasianism and Russia's Contending Geopolitical Perspectives", *East European Quarterly*, 32 (3), ss. 315-334.

TSYGANKOV, A. P. (2003), "Mastering Space in Eurasia: Russia's Geopolitical Thinking After the Soviet Break-Up", *Communist and Post Communist Studies*, 36 (1), ss. 101-127.

TSYGANKOV, A. P. ve TSYGANKOV, P. A. (2010), "National Ideology and IR Theory: Three Incarnations of the Russian Idea", *European Journal of International Relations* 16 (4), ss. 663-686.

VINOKUROV, E. ve LIBMAN, A. (2012), "Eurasia and Eurasian Integration: Beyond the Post Soviet Borders", *EDB Eurasian Integration Yearbook*, ss. 81-87.

YAVUZ, M. H. (2005) "The Transformation of a Turkish Islamic Movement: From Identity Politics to Policy", *The American Journal of Islamic Social Sciences*, 22 (3), ss. 105-111.